

ISSN 2312-3206

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ
Випуск 1
Том 2

Херсон-2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Блинова Олена Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету

Заступник головного редактора:

Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук, доцент, декан факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету

Відповідальний секретар:

Тавровецька Наталія Іванівна – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри практичної психології Херсонського державного університету

Члени редакційної колегії:

Бех Іван Дмитрович – дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України;

Бистрова Юлія Олександрівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри корекційної освіти Херсонського державного університету;

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Запорізького національного технічного університету;

Бурлачук Леонід Фокович – дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психодіагностики і клінічної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Завацька Наталія Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля;

Засєкіна Лариса Володимирівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Кікінежді Оксана Михайлівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Клименко Віктор Васильович – доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України;

Кравцова Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри клінічної психології ФДБОЗ ВПО «Тихоокеанський державний медичний університет» Міністерства охорони здоров'я Російської Федерації (Російська Федерація);

Кузікова Світлана Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Поваренков Юрій Павлович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної та соціальної психології ФДБОЗ ВПО «Ярославський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Російська Федерація);

Стратонов Василь Миколайович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри галузевого права Херсонського державного університету;

Федяєва Валентина Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету;

Швалб Юрій Михайлович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Яковлева Світлана Дмитрівна – доктор психологічних наук, кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедри корекційної освіти Херсонського державного університету;

Янчук Володимир Олександрович – доктор психологічних наук, професор, декан факультету професійного розвитку фахівців освіти Академії післядипломної освіти (Республіка Білорусь).

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» включено до переліку наукових фахових видань України з психології на підставі Наказу МОН України від 4 липня 2014 року № 793 (додаток № 8)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Рекомендовано до друку відповідно до ухвали вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 26 березня 2018 р. № 10)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 20082-9882Р від 15.03.2013 р. видане Державною реєстраційною службою України

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 2

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Большакова А.М. ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ОПТИМІСТИЧНІСТЬ АТРИБУТИВНОГО СТИЛЮ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	9
Вавілова А.С. ГЕНДЕРНО-ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕСТРУКТИВНОГО ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ В ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ	14
Джафарова Н.И. ПРИЗНАКИ ОДАРЕННОСТИ И КАЧЕСТВА ОДАРЕННЫХ УЧЕНИКОВ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА.....	20
Zlivkov V.L., Lukomska S.O., Kotuh O.V. AUTHENTICITY IN THE UKRAINIAN TEACHER'S WORKPLACE.....	26
Калениченко К.М. ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАЦІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПЕРЕДУМОВА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ОСІБ, ЩО ПЕРЕНАВЧАЮТЬСЯ В ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ ЗАЙНЯТОСТІ.....	31
Калюжна Ю.І. ОСОБЛИВОСТІ КРИЗИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	36
Клочек Л.В. ЕМПАТІЙНІСТЬ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СПРАВЕДЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ПЕДАГОГА ДО УЧНІВ.....	41
Колчигіна А.В. СПЕЦИФІКА НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ	46
Коць М.О., Ятчук Т.М. СПЕЦИФІКА ДІАГНОСТИКИ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	51
Краснокутський М.І., Овсянінкова Я.О. ПСИХОТРАВМУЮЧИЙ ДОСВІД ДІТЕЙ: ОСНОВНІ ЕТАПИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ.....	56
Олексюк В.Р. ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПРО МАЙБУТНЮ СІМ'Ю.....	62
Пустовий С.А. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ.....	67
Рашковська І.В. ПОГЛЯДИ СТУДЕНТІВ НА ПРОБЛЕМУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ.....	72
Рочняк А.Ю. МОТИВАЦІЯ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЇ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮНАКІВ-БАСКЕТБОЛІСТІВ ІЗ РІЗНОЮ УСПІШНІСТЮ У ЗМАГАННЯХ.....	77
Сторож В.В., Хлебнікова О.О. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	82
Турлакова Н.Б. АКТИВІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ САМОПІЗНАННЯ В ЕКЗИСТЕНЦІЙНОМУ КОЛІ ПОВСЯКДЕННОСТІ.....	87
Харченко Н.В. ЯК ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РОЗУМІЮТЬ ДЕНОТАТИВНЕ (РЕФЕРЕНТНЕ) ЗНАЧЕННЯ СЛОВА.....	93
Хоменко Є.Г. ДИНАМІКА ВЗАЄМОДІЇ В УЧНІВСЬКИХ ГРУПАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ.....	99
Чередниченко Т.В. СТИЛЬ ПЕРЕЖИВАННЯ ВАГІТНОСТІ ЯК ПОКАЗНИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАТЕРИНСТВА.....	108

Чернов А.А. ФОРМУВАННЯ УСТАНОВКИ НА СПІВПРАЦЮ
МІЖ УЧАСНИКАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ
МЕТОДОМ БІНАРНИХ ЗАНЯТЬ У ПАРІ «ПСИХОЛОГ – ВИХОВАТЕЛЬ» 114

Шевчишена О.В. ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ
ПЕДАГОГА ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....119

СЕКЦІЯ 3 **СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ;** **ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

Закалик Г.М., Войцеховська О.В., Шувар Н.М. БУЛЕРИ ТА ЖЕРТВИ БУЛІНГУ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ.....124

Зімовін О.І., Щербунова Ю.О. ПОДВІЙНІ СЕКСУАЛЬНІ СТАНДАРТИ
ПОДРУЖЖЯ ЯК ЧИННИК НЕЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ.....131

Ільницька І.А. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ.....137

Камінська І.П. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНО-ДЕОНТОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТА
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ
НА ЗАНЯТТЯХ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....142

СЕКЦІЯ 4 **ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ**

Мельник О.А. СВІТОГЛЯДНІ ТРАДИЦІЇ:
АНТРОПОЦЕНТРИЗМ У ВІТЧИЗНЯНІЙ
УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ПСИХОЛОГІЇ
XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ.....147

СЕКЦІЯ 5 **ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ**

Гонтаренко Л.О., Парфьонов Г.А. КОРЕГУВАННЯ PR-СТРАТЕГІЇ
ПРИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....154

Кучеренко С.М., Кучеренко Н.С. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСПІШНОСТІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ.....159

СЕКЦІЯ 6 **ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ**

Гончарова Г.О. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СТАВЛЕНЬ
КУРСАНТІВ ЗВО МВС ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ
НАВЧАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....165

Клименко І.В. САМОРЕГУЛЯЦІЯ ТА РЕФЛЕКСИВНІСТЬ
КУРСАНТІВ – МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
У КОНТЕКСТІ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ.....171

СЕКЦІЯ 7 МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Гришко А.А., Левенец С.А., Беляева Е.Э. ПОЛОРОЛЕВЫЕ АСПЕКТЫ НАРУШЕНИЙ МЕНСТРУАЛЬНОЙ ФУНКЦИИ В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ.....	178
Зімовіна Т.С. ЗВ'ЯЗОК ЗАХВОРЮВАНОСТІ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ДИТИНИ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН.....	184
Манилов И.Ф. О ПСИХОТЕРАПЕВТИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМАХ МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО СУГГЕСТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ.....	190
Николаенко С.А. СПОСОБЫ СОЧЕТАНИЯ МЕТОДОВ ДПДГ И ГИПНОЗА В ПРОЦЕССЕ ПСИХОТЕРАПИИ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ ТРАВМ.....	195
Шебанова В.І. КЛІНІЧНИЙ ДИСКУРС ПАТОЛОГІЧНОГО МОДУСУ ПРОБЛЕМНОЇ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ У СПЕКТРІ «ПЕРЕЇДАННЯ – ОБМЕЖЕННЯ В ЇЖІ».....	203

СЕКЦІЯ 8 СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Березка С.В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ.....	208
Іваненко А.С. ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ В РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ПІДЛІТКІВ УЯВЛЕНЬ ПРО МАЙБУТНЮ СІМ'Ю	214
Ковтун Р.А. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ІЗ СОРОМ'ЯЗЛИВИМИ ДІТЬМИ З НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	219
Ляшко В.В. ФОРМУВАННЯ СТИЛЬОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	224
Склянська О.В. ВИВЧЕННЯ ТА КОРЕКЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ІЗ ДИТИНОЮ РАНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЗА ДОПОМОГОЮ АНАЛІЗУ ВІДЕОЗАПИСІВ.....	229
Турубарова А.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ ІЗ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я.....	234

СЕКЦІЯ 9 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЇ

Пашкова Г.Г. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ АНОМІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	239
--	------------

стичного атрибутивного стилю з інноваційною готовністю стосуються толерантності до двозначності (оптимізм утворює з нею значущі взаємозв'язки, а оптимістичність атрибуції не утворює), сміливості й адаптивності (оптимізм не утворює з ними значущих взаємозв'язків, а оптимістичність атрибутивного стилю утворює значущі зворотні зв'язки).

Перспективи подальших досліджень мають полягати в уточненні якісної структури причинно-наслідкових взаємозв'язків між оптимістичністю атрибутивного стилю та складниками інноваційної готовності особистості; диференціації психологічного змісту феноменів загального оптимізму й оптимістичності пояснювального стилю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бажанова Н.А. Личностная готовность к переменам в контексте исследования феномена «ожидания» (Перевод и апробация опросника «Personal change-readiness survey»). Acta eruditorum. Научные доклады и сообщения (Приложение к журналу «Вестник РХГА». Т. 2). 2005. С. 169–178.
2. Герасимов Г.И. Инновации в образовании: сущность и социальные механизмы. Ростов на Дону: НМД «Логос», 1999. 136 с.

3. Гордеева Т.О., Осин Е.Н., Шевякова В.Ю. Диагностика оптимизма как стиля объяснения успехов и неудач: Опросник СТОУН. Москва: Смысл, 2009. 152 с.

4. Кіреєва З.О. Виявлення феномену нереалістичного оптимізму в студентських репрезентаціях-проектів життєвого шляху. Теорія і практика сучасної психології. 2012. Вип. 5. С. 85–90.

5. Клочко В.Е., Галажинский Э.В. Психология инновационного поведения. Томск: Томский государственный университет, 2009. 240 с.

6. Леонтьев Д.А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации. Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М.В. Ломоносова. Вып. 1. Москва: Смысл, 2002. С. 56–65.

7. Селигман М. Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни. Москва: София, 2006. 368 с.

8. Davidson K., Prkachin K. Optimism and unrealistic optimism have an interacting impact on health-promoting behavior and knowledge changes. Personality and Social Psychology Bulletin. 1997. Vol. 23(6). P. 617–625.

9. Dillard A.J., Midboe A.M., Klein W.M.P. The dark side of optimism: Unrealistic optimism about problems with alcohol predicts subsequent negative event experiences. Personality and Social Psychology Bulletin. 2009. Vol. 35(11). P. 1540–1550.

10. Weinstein N.D. Unrealistic Optimism About Future Life Events. Journal of Personality and Social Psychology. 1980. Vol. 39. No. 5. P. 806–820.

УДК 159.922.1+159.922.6

ГЕНДЕРНО-ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕСТРУКТИВНОГО ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ В ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ

Вавілова А.С.,
аспірант кафедри психодіагностики та клінічної психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглянуто психологічні підходи до вивчення гендерних і вікових особливостей перфекціонізму. Здійснено порівняльний аналіз особливостей перфекціонізму в дівчат і хлопців; встановлено взаємозв'язок деструктивного перфекціонізму з тривожно-депресивними проявами за гендерним критерієм. Описано вікові особливості перфекціонізму на дитячо-підлітковій вибірці віком від 12 до 16 років.

Ключові слова: гендерно-вікові особливості, деструктивний перфекціонізм, дитячо-підлітковий вік, тривожні прояви, депресивні прояви.

В статье рассмотрены психологические подходы к изучению гендерных особенностей перфекционизма. Осуществлен сравнительный анализ особенностей перфекционизма у девочек и мальчиков; установлена взаимосвязь деструктивного перфекционизма с тревожно-депрессивными проявлениями по гендерному критерию. Описаны возрастные особенности перфекционизма в детско-подростковой выборке в возрасте от 12 до 16 лет.

Ключевые слова: гендерно-возрастные особенности, деструктивный перфекционизм, детско-подростковый возраст, тревожные проявления, депрессивные проявления.

Vavilova A.S. GENDER AND AGE FEATURES OF DESTRUCTIVE PERFECTIONISM IN CHILDREN AND ADOLESCENS

The article describes psychological approaches to studying gender and age features of perfectionism in children and teenagers. Comparing analyses perfectionistic features in boys and girls was described; connection between destructive perfectionism and anxiety-depression manifestations according to the gender criterion

was analyzed. An age features of perfectionism on child and adolescent sample in the age from 12 till 16 years old were explained.

Key words: *gender and age features, destructive perfectionism, child and adolescent age, anxiety manifestations, depressive manifestations.*

Постановка проблеми. Дослідження дітей і підлітків у зарубіжній і вітчизняній психології спрямовані на вивчення тих психологічних рис, які можуть викликати психологічні труднощі в більш зрілому віці, або тих, які сприяють гармонійному особистісному розвитку. Однією з таких рис, до якої сьогодні проявляють інтерес дослідники, є перфекціонізм. Перфекціонізм – це складний, багатовимірний феномен, який проявляється вже в дитячому віці, має неоднорідну структуру й може справляти як позитивний, так і негативний вплив на розвиток особистості. Вивчення вікових і ґендерних особливостей перфекціонізму може сприяти розробленню ефективних превентивних і корекційних програм зі зменшення його деструктивних проявів, надання рекомендацій щодо запобігання розвитку надмірного й невинного прагнення до досконалості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень ґендерних особливостей перфекціонізму заслуговує на увагу робота О. Нечипоренко та М. Разіної, які вивчали взаємозв'язок перфекціонізму та відповідальності в юнаків і дівчат. Автори провели дослідження на студентах і поділили вибірку за ознакою статі; з допомогою кластерного аналізу побудували типологію перфекціоністів для представників чоловічої й жіночої статі. Так, для юнаків виявлено три типи перфекціонізму (за показниками перфекціонізму та відповідальності): «безвідповідальний перфекціоніст» (такі юнаки мають високі показники перфекціонізму, вимогливі до себе та оточуючих, однак уникають реалізації таких вимог); «відповідальний неперфекціоніст» (показники перфекціонізму мало виражені, але такі юнаки схильні відповідально ставитись до себе й інших); «гіпервідповідальний, вимогливий до себе перфекціоніст» (найбільш поширений тип серед юнаків, який відрізняється переживанням надмірної відповідальності, вимогливості до себе та спрямованого на себе перфекціонізму) [5, с. 18–19].

Серед дівчат виділено такі типи перфекціоністів з різним рівнем відповідальності: «в міру відповідальний неперфекціоніст» (становить більшість жіночої вибірки й характеризується низьким рівнем перфекціонізму та досить вираженим рівнем відповідальності), «безвідповідальний не-

задоволений перфекціоніст» (такі дівчата вимогливі до оточуючих, уважають, що від них очікують надмірно багато, однак мають низький рівень відповідальності), «гіпервідповідальний, вимогливий до себе перфекціоніст» (менш розповсюджений, ніж у вибірці юнаків, і характеризується цілеспрямованістю, вимогливістю до себе й оточуючих) [5, с. 19–20]. Отже, авторами встановлено, що існують схожі та відмінні характеристики в типології для юнаків і дівчат, яка враховує співвідношення перфекціонізму й відповідальності. Зокрема, як для досліджуваних жіночої статі, так і для представників чоловічої статі спільним є тип «гіпервідповідальний вимогливий до себе перфекціоніст», який може виникати внаслідок особливостей виховання та вимог сучасного соціуму до досягнень високих результатів у житті. Проте такий тип більш характерний для юнаків, до яких соціум висуває вищі очікування, ніж до дівчат, рівень успішності яких оцінюється за результатами високих досягнень. Тобто ґендерно-рольові особливості виховання передбачають для чоловіків амбіційність, цілеспрямованість, прагнення до досконалості, тоді як для жінок такі стратегії не завжди характерні. До того ж за вказаною типологією юнаки більш схильні висувати вимоги до себе (спрямований на себе перфекціонізм), тоді як дівчата висувають вимоги до оточуючих і вважають, що стосовно них є надмірно завищені очікування (соціально приписаний і спрямований на інших перфекціонізм).

Про ґендерні відмінності проявів перфекціонізму в молоді вказують такі дослідники, як К. Паркер і Х. Стампф. Учені зазначають, що для представників чоловічої статі характерні високий рівень особистих стандартів і прагнення уникнути батьківської критики [3, с. 100–101]. О.І. Кононенко наголошує, що в підлітковому віці схильність висувати високі вимоги до себе більш притаманна дівчатам. Це пояснюється тим, що вони є більш готовими ставити перед собою високі цілі й висувати високі вимоги до себе, що є показником їхньої особистісної зрілості. У юнацькому віці рівень перфекціоністських вимог вищий у юнаків через вплив ґендерних установок, пов'язаних з успішністю чоловіків [3, с. 102–103].

Є. Ільїн у роботах указує, що перфекціоністська орієнтація починає формуватися

дуже рано, ще в молодшому шкільному віці й основними передумовами її виникнення є фактори сімейного виховання: оцінна любов батьків у вигляді схвалення чи несхвалення певної поведінки. У результаті цього дитина прагне стати досконалою, з одного боку, щоб уникнути несхвалення батьків, а з іншого – щоб прийняти себе й відчувати себе цінною через грандіозні досягнення. За словами автора, найчастіше перфекціоністами стають єдині діти, а коли дітей у сім'ї більше, то перші діти, оскільки до них батьки зазвичай висувають найвищі вимоги та щодо них мають більші очікування. Серед основних помилок батьківського виховання, які зумовлюють розвиток перфекціонізму в дітей, Є. Ільїн наводить такі [2]:

- указівка на постійну перевірку своєї діяльності для уникнення помилок;
- орієнтація на пошук лише «правильних» способів у навчанні, іграх, вирішенні поставлених завдань;
- категоричність в оцінках;
- різка критика за помилки та невдачі;
- демонстрація любові тільки з приводу успіхів і досягнень.

Усі вказані вище помилки у вихованні призводять до того, що дитина прагне уникнути будь-яких помилок, ставить перед собою завищені цілі, витрачає безмежну кількість часу на перевірку досконалості виконаної роботи, нездатна виставляти пріоритет у виконанні завдань, відчуває себе потрібною лише за умови ідеальної діяльності. С. Степанов відмічає, що оцінювання дитини лише за успіхи закріплюється надалі у вигляді шкільних оцінок, які можуть призводити до формування «комплексу відмінника» й зумовлюють переживання постійного стресу у зв'язку з прагненням отримувати лише найвищі оцінки [2].

Турецький психолог Ц. Фатіх опублікував результати дослідження на вибірці учнів середньої школи (591 особа) та їхніх батьків (408 досліджуваних). Дослідження стосується зв'язку перфекціоністських тенденцій у дітей і їхніх батьків. Беручи за основу такий психодіагностичний інструмент, як «Багатомірна шкала перфекціонізму Фроста», Ц. Фатіх наводить дані про наявність кореляційних зв'язків перфекціонізму в дітей і батьків за різними субшкалами вищезазначеної методики [7, с. 4261]. Виходячи з отриманих результатів, дослідник указує на наявність статистично значущого зв'язку між перфекціонізмом батьків і перфекціонізмом студентів за такими субшкалами: «Організація», «Сумніви в діях», «Батьківські очікування» й «Батьківська критика». Зазначено, що досить великий внесок у розвиток перфекціонізму в дітей має вплив перфекці-

оністських тенденцій, що проявляються як у батька, так і в матері. Особливо тісний взаємозв'язок перфекціонізму спостерігається і дівчат і їхніх матерів, який має найбільший рівень вираженості за позицією «Батьківська критика». При цьому зв'язок перфекціонізму в хлопчиків і їхніх батьків розкривається більшою мірою за шкалою «Батьківські очікування» [7, с. 4261–4262].

Такі результати пояснюються, виходячи з теорії навчання А. Бандури, який наголошував, що особистість дитини формується в соціальному середовищі й найбільш важливий досвід отримується під час спостереження за поведінкою інших, особливо якщо це батьки чи інші значимі дорослі. Отже, дитина намагається робити все бездоганно, імітуючи поведінку батьків, яку вона спостерігає. Модель зв'язку перфекціонізму студентів з перфекціонізмом їхніх батьків інтерпретується через ставлення батьків до дітей і наслідування батьків, які є прикладом для наслідування останнього. Наявність досить суттєвого взаємозв'язку перфекціонізму батька й сина за шкалою «Батьківські очікування» можна пояснити тим, що до хлопчиків висувають більші очікування через їхню ґендерно-рольову позицію. Такі очікування стосуються досягнень у житті, пошуку хорошої роботи та фінансового забезпечення. Тісний зв'язок перфекціонізму матерів і дівчат за субшкалою «Батьківська критика» може трактуватись через досить тісні емоційні контакти матерів з дочками та прагнення дівчат не розчарувати матір.

Як і Ц. Фатіх у дослідженні Джерел перфекціонізму, Дж. Стойбер і К. Отто теж вивчали взаємозв'язок батьківського перфекціонізму з проявами перфекціонізму в дітей. За даними дослідників, діти, які демонстрували високий рівень перфекціоністських прагнень (особистісні стандарти), мали батьків, які показували високий рівень перфекціоністських прагнень, тощо. І такий зв'язок посилювався, коли досліджувані батьки й діти з рисами перфекціонізму були однієї й тієї самої статі. Отже, автори дійшли висновку, що наслідування моделей поведінки батьків відіграє роль у розвитку позитивних проявів перфекціонізму [8, с. 310].

У працях А. Распопової встановлено, що на розвиток перфекціонізму найбільше впливають мотивація досягнення успіху, мотивація уникнення невдач, локус контролю, схильність до консерватизму й конформізму, тривожність, самооцінка. З віком інтенсивність впливу та кількість зазначених особистісних чинників знижується; максимальна взаємозумовленість перфекціоні-

му й особистісних властивостей має місце в підлітковому віці за рахунок найбільшої чутливості до перфекціоністських вимог, стійкість до яких виявляється з дорослішанням [3, с. 102–103].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей деструктивного перфекціонізму залежно від гендеру; характеристика проявів перфекціонізму на різних етапах вікового розвитку дітей і підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нами проведено дослідження гендерно-вікових особливостей деструктивного перфекціонізму в дітей і підлітків. Дослідження проводилось на базі учнів середньо освітніх шкіл віком від 12 до 16 років. Молодший вік не брався до уваги, оскільки перфекціонізм – це багатовимірне, складне психологічне утворення, яке формується у віці, ближчому до підліткового, й пов'язане з усвідомленням необхідності досягнення успіхів і відповідності соціальним стандартам. До того ж сьогодні відсутній уніфікований, стандартизований психологічний інструментарій, який дав би змогу визначити наявність перфекціоністських тенденцій у дошкільному чи молодшому шкільному віці на численній групі досліджуваних.

На вибірці досліджуваних здійснено психологічну діагностику 47 хлопців і 42 дівчат. Для кожного вікового періоду обрано як представників жіночої, так і представників чоловічої статі (таблиця 1). Дітям і підліткам

запропоновано «Дитячо-підліткову шкалу перфекціонізму» (П. Х'юїтта й Г. Флетта), адаптовану нами на українській дитячо-підлітковій вибірці [1, с. 50–57], шкалу депресії Бека (підлітковий варіант) [6] і шкалу Багатомірної тривожності (автор Е. Малкіна) [4, с. 119–133].

За результатами методики «Дитячо-підліткова шкала перфекціонізму» (П. Х'юїтта й Г. Флетта) ми здійснили порівняльний аналіз показників загального, Я-орієнтованого та соціально приписаного перфекціонізму в хлопців і дівчат. За отриманими даними не знайдено статистично значущих відмінностей (таблиця 2) у показниках зазначених типів перфекціонізму для порівнюваних вибірок чоловічої та жіночої статі (показники статистичної достовірності за критерієм Фішера становлять більше ніж 0,05).

Отже, для представників досліджуваної вибірки відсутні суттєві відмінності в показниках перфекціонізму для хлопців і дівчат. Можна припустити, що в сучасному суспільстві гендерно-рольові стандарти поведінки та соціальні експектації як для хлопців, так і для дівчат передбачають однаково високі досягнення й необхідність відповідати соціальним стандартам.

Показники характеру розподілу за тестом Колмогорова-Смірнова вказують на те, що для обох вибірок за гендерною ознакою розподіл значень перфекціонізму відповідає нормальному (таблиця 3), тобто відхилення від стандарту кривої Гауса

Таблиця 1

Гендерно-вікові характеристики вибірки досліджуваних

Вік	Стать	
	Чоловіча	жіноча
12 років	9 досліджуваних	6 досліджуваних
13 років	14 досліджуваних	12 досліджуваних
14 років	10 досліджуваних	8 досліджуваних
15 років	7 досліджуваних	9 досліджуваних
16 років	7 досліджуваних	7 досліджуваних

Таблиця 2

Порівняння показників загального, Я-орієнтованого та соціально приписаного перфекціонізму за гендерною ознакою

Стать		Перфекціонізм		
		Я-орієнтований	Соціально приписаний	Загальний
Чоловіча	Середнє значення	36,2	34,0	69,5
	Кількість досліджуваних	47	47	47
	Максимальне значення	19	21	41
	Мінімальне значення	56	42	94
Жіноча	Середнє значення	38,6	35,7	71,4
	Кількість досліджуваних	42	42	42
	Максимальне значення	18	21	41
	Мінімальне значення	68	66	134

можна вважати несуттєвими ($p > 0,05$). Однак у вибірці дівчат максимальні значення перфекціонізму є вищими, ніж у хлопців (максимальні показники загального перфекціонізму в дівчат становлять 134 бали, а в юнаків – 94 бали; Я-орієнтованого перфекціонізму – 68 балів для дівчат і 56 балів для хлопців; соціально приписаного перфекціонізму – 66 балів і 42 бали, відповідно). Отже, у вибірці дівчат частіше зустрічаються досліджувані з крайніми високими показниками перфекціонізму, що може вказувати на більш виражене прагнення та готовність дівчат-підлітків відповідати еталонам досконалості.

Також нами здійснено порівняльний аналіз кореляційного зв'язку перфекціонізму з тривожними й депресивними розладами для дівчат і хлопців (таблиці 4–5). Як у хлопців, так і в дівчат виявлено статистично значущий кореляційний зв'язок (рівень достовірності $\text{sig} \leq 0,05$) між рівнем вираженості перфекціонізму (загального, Я-орієнтованого й соціально приписаного) та тривожними й депресивними проявами.

Такі результати свідчать про те, що як у чоловічій, так і в жіночій вибірках перфекціонізм може набувати деструктивних форм і призводити до підвищення тривоги й зниження емоційного фону. У дівчат такий зв'язок є більш вираженим (сила кореляційного зв'язку загального перфекціонізму з тривожними проявами становить 0,762; з депресивними проявами – 0,548 для дівчат; для хлопців – 0,678 і 0,515, відповідно). Такі відмінності пояснюються тим, що в досліджуваній вибірці дівчат зустрічались вищі крайні показники перфекціонізму, які могли зумовлювати деструктивні наслідки для досліджуваних у вигляді підвищеної тривоги та депресивних проявів.

Ми здійснили психологічний аналіз особливостей перфекціонізму в дітей і підлітків на різних етапах вікового розвитку (у віці від 12 до 16 років). Серед 89 досліджуваних до вікової групи 12 років увійшли 15 осіб (9 хлопців і 6 дівчат); до вікової групи 13 років – 26 осіб (14 хлопців і 12 дівчат); до вікової групи 14 років – 18 осіб (10 хлопців і 8 дівчат); до вікової групи

Таблиця 3

Показники характеру розподілу за критерієм Колмогорова-Смірнова для досліджуваних вибірок хлопців і дівчат

		Перфекціонізм	
		Хлопці	Дівчата
Кількість досліджуваних		47	42
Параметри нормального розподілу	Середнє	69,5	71,4
	Стандартне відхилення	12,7	17,4
Показник Колмогорова-Смірнова		0,687	0,727
Статистична значущість (двостороння)		0,733	0,665

Таблиця 4

Показники кореляційного зв'язку перфекціонізму, депресивних і тривожних проявів для дівчат і хлопців

		Загальний перфекціонізм	Я-орієнтований перфекціонізм	Соціально приписаний перфекціонізм
Дівчата				
Тривожні прояви	Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,762	0,637	0,566
	Статистична значущість	0,000	0,000	0,002
	Кількість досліджуваних	42	42	42
Депресивні прояви	Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,548	0,481	0,519
	Статистична значущість	0,003	0,039	0,025
	Кількість досліджуваних	42	42	42
Хлопці				
Тривожні прояви	Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,678	0,648	0,507
	Статистична значущість	0,000	0,040	0,002
	Кількість досліджуваних	47	47	47
Депресивні прояви	Коефіцієнт кореляції Пірсона	0,515	0,426	0,481
	Статистична значущість	0,033	0,013	0,026
	Кількість досліджуваних	47	47	47

Таблиця 5

Порівняння значень перфекціонізму для різних вікових груп дітей і підлітків

Вік		Перфекціонізм		
		Я-орієнтований	Соціально приписаний	Загальний перфекціонізм
112	Середнє значення	35,9	37,0	73,0
	Кількість досліджуваних	15	15	15
113	Середнє значення	39,7	37,6	74,0
	Кількість досліджуваних	26	26	26
114	Середнє значення	39,6	34,7	75,6
	Кількість досліджуваних	18	18	18
115	Середнє значення	35,3	30,1	61,6
	Кількість досліджуваних	16	16	16
116	Середнє значення	33,4	33,2	63,0
	Кількість досліджуваних	14	14	14
Показник статистичної значущості міжгрупового порівняння за критерієм Фішера		0,020	0,018	0,010

15 років – 16 осіб (7 хлопців і 9 дівчат); до вікової групи 16 років – 14 осіб (7 хлопців і 7 дівчат).

Порівняльний аналіз перфекціонізму для різних вікових періодів (таблиця 5) продемонстрував, що середній рівень вираженості цього конструкту у віці від 12 до 14 років значно вищий, ніж для досліджуваних віком від 15 до 16 років (показник статистичної значущості міжгрупового порівняння за критерієм Фішера для досліджуваних різних вікових періодів $\text{sig} \leq 0,05$). Так, для досліджуваних 12 років середні значення перфекціонізму становлять 73 бали; для 13 років – 74 бали; для 14 років – 75,6 бали; для 15 років – 61,6 бали; для 16 років – 63,0. Така сама тенденція спостерігається й для таких типів перфекціонізму, як Я-орієнтований і соціально приписаний. Тобто ранній підлітковий вік (12–14 років) є критичним для формування особистісних рис, до яких належить і перфекціонізм. У процесі свого формування, переходу від наявності тенденцій до формування стійкої риси перфекціоністські риси загострюються. Але в старшому підлітковому віці перфекціонізм уже знаходить своє місце в структурі особистості підлітка й перестає бути акцентуованою рисою.

Висновки з проведеного дослідження. Перфекціонізм – це складний, багатовимірний феномен, який проявляється вже в дитячому віці, має неоднорідну структуру й може мати як позитивний, так і негативний вплив на розвиток особистості. Вивчення вікових і ґендерних особливостей перфекціонізму може сприяти розробленню ефективних превентивних і корекційних програм зі зниження його деструктивних проявів, надання рекоменда-

цій щодо запобігання розвитку надмірного й невиправданого прагнення до досконалості.

Нами проведено дослідження ґендерно-вікових особливостей деструктивного перфекціонізму в дітей і підлітків віком від 12 до 16 років (47 хлопців і 42 дівчини). Результати дослідження продемонстрували відсутність статистично значущих відмінностей у показниках типів перфекціонізму (загального, Я-орієнтованого та соціально приписаного) для порівнюваних вибірок хлопців і дівчат. Ми дійшли висновків, що в сучасному суспільстві ґендерно-рольові стандарти поведінки та соціальні експектації як для хлопців, так і для дівчат вимагають однаково високих досягнень. За результатами порівняльного аналізу кореляційного зв'язку перфекціонізму з тривожними й депресивними розладами для дівчат і хлопців виявлено наявність достовірного зв'язку для представників обох статей, однак у вибірці дівчат сила такого зв'язку була вищою.

Також ми здійснили психологічний аналіз особливостей перфекціонізму в дітей і підлітків на різних етапах вікового розвитку (вікові групи 12, 13, 14, 15 і 16 років), який продемонстрував, що середній рівень вираженості цього конструкту у віці від 12 до 14 років значно вищий, ніж для досліджуваних віком від 15 до 16 років. Отже, ранній підлітковий вік (12–14 років) є критичним для формування перфекціонізму, що могло призвести до його загострення; тоді як у старшому підлітковому віці перфекціонізм уже знаходив своє місце в структурі особистості підлітка і знижував міру вираженості.

Подальші дослідження ґендерно-рольових особливостей деструктивного пер-

фекціонізму в дітей і підлітків можуть бути спрямовані на розширення вибірки досліджуваних, аналіз специфіки перфекціонізму в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, розроблення психологічних методів діагностики перфекціонізму в дітей до 12 років; а також більш глибоке вивчення відмінностей компонентів деструктивного перфекціонізму для дівчат і хлопців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вавілова А.С. «Дитячо-Підліткова Шкала Перфекціонізму» П. Х'юїтта та Г. Флетта: досвід адаптації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2017. № 2. С. 50–57.
2. Ильин Е.П. Работа и личность. Трудоголизм, перфекционизм, лень. Санкт-Петербург: Питер, 2011. 224 с. URL: <http://www.e-reading.club/book>.

3. Кононенко О.І. Гендерні особливості проявів перфекціонізму особистості. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Серія «Психологія». 2015. Т. 20. Вип. 2(36). Ч. 2. С. 99–105.

4. Малкова Е.Е. Основные этапы и процедура создания методики «Многомерная оценка детской тревожности» (МОДТ). Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. Санкт-Петербург, 2009. № 83. С. 119–133.

5. Нечипоренко О.П., Разина М.В. Гендерные особенности типологии ответственности и перфекционизма. Вестник Омского университета. Серия «Психология». 2012. № 2. С. 18–23.

6. Шкала депрессии Бека (подростковый вариант). URL: <http://psylab.info>.

7. Fatih C. Predicting the students' perfectionism from their parents' perfectionism. Procedia: Social and Behavioral Sciences. 2009. November 3. P. 4260–4266.

8. Stoeber J., Otto K. Positive Conceptions of Perfectionism: Approaches, Evidence, Challenges. Personality and Social Psychology Review. 2006. № 10. P. 295–319.

УДК 376.5

ПРИЗНАКИ ОДАРЕННОСТИ И КАЧЕСТВА ОДАРЕННЫХ УЧЕНИКОВ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Джафарова Н.И., диссертант
отдела общей и возрастной психологии

Институт проблем образования Азербайджанской Республики

Учет признаков одаренности в формировании личности одаренных учеников имеет особое значение. Одаренные дети своими проявлениями таланта отличаются от других учеников. Изучение этих проявлений помогает раннему распознаванию талантов, что способствует лучшей организации учебно-воспитательной работы. С этой целью в статье анализируются черты одаренности и особенности их проявления у талантливых учеников, характеризующие особые приметы одаренных учеников. Исследование данной проблемы будет, на наш взгляд, способствовать урегулированию принципов взаимодействия учителя, родителей и ученика в процессе социализации личности. В статье основное внимание уделяется изучению механизмов формирования одаренной ученической идентичности. Подчеркивается важность своевременного выявления одаренности. Также содержится информация об анализе особенностей, которые определяют идентификацию одаренности. С этой целью были прокомментированы одаренные черты и характеры, определяющие одаренных учеников. Также дана информация о характеристиках, выделяющих одаренных учеников в отдельных областях жизнедеятельности человека.

Ключевые слова: одарённость, мотивация, сенситивные периоды, интересы, лидерство, психомоторные способности, творческое мышление, творчество.

Урахування ознак обдарованості в формуванні особистості обдарованих учнів має особливе значення. Обдаровані діти своїми проявами таланту відрізняються від інших учнів. Вивчення цих проявів допомагає ранньому виявленню талантів, що сприяє кращій організації навчально-виховної роботи. Для цього в статті аналізуються риси обдарованості й особливості їх прояву в талановитих учнів, характеризуються особливі ознаки обдарованих учнів. Дослідження даної проблеми буде, на наш погляд, сприяти врегулюванню принципів взаємодії вчителя, батьків і учнів у процесі соціалізації особистості. У статті основна увага приділяється вивченню механізмів формування обдарованої учнівської ідентичності. Підкреслюється важливість своєчасного виявлення обдарованості. Також міститься інформація про аналіз особливостей, які визначають ідентифікацію обдарованості. Із цією метою прокоментовано обдаровані риси і характери, що визначають обдарованих учнів. Також дана інформація про характеристики, які виділяють обдарованих учнів в окремих областях життєдіяльності людини.

Ключові слова: обдарованість, мотивація, сенситивні періоди, інтереси, лидерство, психомоторні здібності, творче мислення, творчість.